

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД « МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

КУРСОВА РОБОТА (ПРОЕКТ)

З дисципліни «Фінансове право»

на тему: «Поняття, предмет та метод фінансового права
України»

Студента Балабана
Дениса Віталійовича
Курсу II
групи: ТУбц-8-23-Б₁Пр(4,6здс)
напряму Право
спеціалізація -
Керівник: **Самойлович Артур**
Андрійович, викладач
Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів _____ ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Київ-2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ПРАВА.....	5
1.1. Виникнення та розвиток фінансового права як галузі права.....	5
1.2. Загальна характеристика фінансового права України.....	9
1.3. Фінансове право в системі права України.....	15
РОЗДІЛ 2 ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ ТА МЕТОД ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	19
2.1. Поняття фінансового права: доктринальні підходи та законодавче визначення.....	19
2.2. Предмет фінансового права: структура та елементи.....	21
2.3. Метод фінансового права: особливості, відмінність від інших правових методів.....	24
2.4. Співвідношення фінансового права з іншими галузями права.....	26
РОЗДІЛ 3 МЕТОД ФІНАНСОВОГО ПРАВА ТА ЙОГО РОЛЬ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	30
3.1. Поняття та особливості методу фінансового права.....	30
3.2. Елементи та структура методу фінансового права	32
3.3. Особливості застосування методу фінансового права.....	34
3.4. Роль методу фінансового права у забезпеченні правового порядку в сфері фінансів.....	35
3.5. Проблеми та перспективи розвитку методу фінансового права в Україні.....	37
ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	41
ДОДАТКИ.....	42

ВСТУП

У сучасних умовах економічного розвитку України фінансове право відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування фінансової системи держави, реалізації бюджетної, податкової та грошово-кредитної політики. Як окрема галузь публічного права, фінансове право регулює суспільні відносини, пов'язані з формуванням, розподілом і використанням державних фінансів, що обумовлює його важливе значення у правовому забезпеченні державного управління.

Поняття, предмет і метод фінансового права є фундаментальними категоріями, від яких залежить як розуміння сутності цієї правової галузі, так і ефективність її реалізації на практиці. Саме через предмет та метод визначається сфера дії фінансового права, його межі, особливості впливу на суспільні відносини та взаємозв'язок з іншими галузями права [1].

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю глибокого теоретичного осмислення основ фінансового права в умовах динамічних змін у фінансово-економічній системі України, а також удосконалення законодавчого регулювання в цій сфері. Розуміння базових понять є важливим для підготовки фахівців у сфері права, які повинні володіти інструментами аналізу та правозастосування в галузі фінансів.

Метою курсової роботи є з'ясування змісту поняття фінансового права, визначення його предмета та методу, а також аналіз особливостей фінансово-правового регулювання в Україні.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

- розглянути становлення і розвиток фінансового права як галузі;
- дослідити поняття фінансового права та його місце в системі права України;
- проаналізувати структуру предмета фінансового права;
- охарактеризувати метод фінансово-правового регулювання та його особливості;

- визначити проблеми та перспективи розвитку фінансового права в Україні.

Об’єктом дослідження є фінансово-правові відносини в системі публічного права України.

Предметом дослідження виступають теоретико-правові аспекти поняття, предмета та методу фінансового права.

Методи дослідження, використані в роботі, включають аналіз, синтез, порівняльно-правовий, історико-правовий і системний підходи.

Структура курсової роботи складається з трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі розкриваються теоретичні засади фінансового права, у другому – аналізується його поняття, предмет і метод, а в третьому – розглядаються практичні аспекти та проблеми фінансово-правового регулювання в Україні.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

1.1. Виникнення та розвиток фінансового права як галузі права

Фінансове право як окрема галузь правової системи формувалося поступово, у тісному зв'язку з розвитком держави, фінансової системи та управління суспільними ресурсами. Його виникнення є результатом історичної еволюції суспільних відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням публічних (державних) коштів [3].

Історичні передумови виникнення фінансового права

Перші елементи фінансового регулювання виникли ще в стародавніх державах — Вавилоні, Єгипті, Греції, Римі, де існували примітивні форми оподаткування та обліку державних витрат. У Стародавньому Римі, зокрема, вже були спеціальні чиновники (квестори), які вели облік доходів і витрат держави, що можна вважати прообразом бюджетного управління.

У середньовічній Європі фінансова діяльність була тісно пов'язана з королівською владою та феодалними обов'язками. З поширенням ідеї централізованої держави у XVII–XVIII століттях виникає необхідність правового оформлення фінансових процедур, особливо у сфері збирання податків, утримання армії, фінансування монаршого двору.

Суттєвий розвиток фінансового права припадає на XIX століття, коли формується сучасне розуміння публічних фінансів, створюються податкові інституції, з'являються перші бюджети в сучасному розумінні цього поняття. Саме в цей період фінансове право починає виокремлюватися з адміністративного права як самостійна галузь [5].

Формування фінансового права в Україні

На українських землях у період Російської імперії та Австро-Угорщини фінансові відносини регулювались відповідними імперськими законами. У той час не існувало окремої фінансово-правової науки, а всі норми

фінансового характеру розглядалися як частина адміністративного законодавства.

Після проголошення незалежності УНР у 1917–1918 рр. робилися спроби закладення фінансової автономії через створення власної податкової та бюджетної системи. Проте через короткотривалість періоду державності ці процеси не були доведені до завершення.

У радянський період фінансове право в Україні розвивалося в межах єдиної правової системи СРСР. Воно розглядалося як підгалузь адміністративного права, що регулює бюджетні, податкові, банківські та валютні відносини. Основними джерелами правового регулювання були союзні нормативні акти, тоді як республіканське законодавство відігравало другорядну роль [7].

Становлення фінансового права як самостійної галузі розпочалося після проголошення незалежності України у 1991 році. З ухваленням Конституції України 1996 року, Бюджетного кодексу (2001 р., нова редакція — 2010 р.), Податкового кодексу (2010 р.), а також інших фінансових законів, фінансове право остаточно виокремилося в самостійну галузь національного права.

На сучасному етапі розвиток фінансового права України характеризується низкою важливих тенденцій та новацій, які відображають як внутрішні потреби держави, так і вплив світових процесів, зокрема європейської інтеграції та цифрової трансформації [9].

1. Кодифікація ключових фінансово-правових норм

Одним із головних досягнень сучасного періоду стало прийняття та постійне вдосконалення кодифікованих законодавчих актів — Бюджетного та Податкового кодексів України. Ці нормативні акти систематизували та узагальнили численні раніше розрізнені законодавчі норми, що сприяло підвищенню їх доступності, зрозумілості та прогнозованості для суб'єктів фінансових відносин. Завдяки кодифікації забезпечується єдність правового регулювання у сфері бюджетного процесу, оподаткування, обліку та

контролю, що створює надійний правовий фундамент для функціонування фінансової системи.

2. Розширення сфери правового регулювання

Фінансове право України не стоїть на місці — відбувається постійне розширення його предмета і сфери дії. Сучасне законодавство все більше уваги приділяє таким напрямам, як регулювання державного боргу, удосконалення системи фінансового контролю, а також публічних закупівель. Наприклад, зростає роль правового врегулювання управління державним і місцевим боргом, що є особливо актуальним в умовах економічної нестабільності. Законодавчі норми в галузі публічних закупівель створюють прозорі умови для ефективного використання бюджетних коштів і мінімізації корупційних ризиків [2].

3. Посилення європейської інтеграції та гармонізація з правом ЄС

У зв'язку з євроінтеграційними прагненнями України відбувається поступове впровадження норм європейського права у національне фінансове законодавство. Це стосується як загальних принципів бюджетної дисципліни, так і стандартів податкової політики, антикорупційного законодавства, фінансового контролю і звітності. Гармонізація норм з правом ЄС покликана підвищити ефективність управління публічними фінансами, забезпечити відповідність міжнародним стандартам і створити передумови для залучення іноземних інвестицій.

4. Цифровізація публічних фінансів

Цифрова трансформація стала одним із ключових трендів у розвитку фінансового права. В Україні активно впроваджуються електронні сервіси, які спрощують адміністрування податків, знижують корупційні ризики та підвищують прозорість фінансових операцій. Серед найважливіших інновацій — електронне адміністрування податків, що дозволяє платникам подавати звітність онлайн, автоматизує розрахунок податкових зобов'язань та спрощує контрольні процедури. Платформи «Прозоро» та «E-Data» забезпечують

відкритий доступ до інформації про публічні закупівлі і державні фінанси, що сприяє підвищенню підзвітності органів влади [4].

5. Зростання ролі фінансового контролю та відповідальності в умовах воєнного та післявоєнного періодів

Особливої ваги набула функція фінансового контролю в умовах воєнного стану та під час відновлення країни після збройного конфлікту. Посилення контролю дозволяє оперативно реагувати на виклики, пов'язані з мобілізацією ресурсів, забезпеченням обороноздатності, а також запобігає нецільовому використанню коштів. Законодавство посилило механізми відповідальності за порушення у сфері публічних фінансів, що є важливою умовою для підтримки фінансової дисципліни та довіри суспільства у кризових обставинах.

Сучасний етап розвитку фінансового права України відзначається комплексністю змін і нововведень, які мають на меті забезпечити стійкість, прозорість і ефективність державної фінансової системи. Поєднання кодифікації, розширення сфери регулювання, інтеграції в європейське правове середовище, цифровізації та посилення контролю створює умови для адаптації фінансового права до вимог сучасності та викликів, що стоять перед країною. Ці тенденції сприяють зміцненню фінансової безпеки України і є запорукою її економічного розвитку в довгостроковій перспективі [6].

Разом з тим, розвиток фінансового права супроводжується проблемами: неузгодженістю норм, нестабільністю податкового законодавства, низьким рівнем юридичної визначеності, обмеженістю доступу до фінансової інформації.

Отже, фінансове право має багатовікову історію становлення, що пройшла шлях від регламентації окремих фінансових процедур у стародавніх державах до формування розгалуженої самостійної галузі права в умовах сучасної правової держави. В Україні фінансове право остаточно утвердилося як окрема галузь після здобуття незалежності, і сьогодні продовжує динамічно

розвиватись відповідно до викликів часу, реформ у сфері публічних фінансів і міжнародних зобов'язань.

1.2. Загальна характеристика фінансового права України

Фінансове право України — це самостійна галузь публічного права, яка регулює суспільні відносини, що виникають у процесі формування, розподілу, використання та контролю за рухом публічних (державних і місцевих) фінансових ресурсів. Його ключова мета полягає в забезпеченні правових основ стабільного функціонування фінансової системи держави, захисті публічних інтересів, підтриманні макроекономічної стабільності та прозорості фінансової діяльності [8].

Фінансове право як галузь публічного права

Фінансове право належить до публічного права, оскільки у фінансових правовідносинах обов'язковим учасником виступає держава в особі уповноважених органів, яка здійснює владно-організаційний вплив на суб'єктів, що беруть участь у фінансовій діяльності. Це зумовлює імперативний (владно-зобов'язуючий) характер норм фінансового права, що суттєво відрізняє його від галузей приватного права.

Фінансове право як самостійна галузь має низку характерних рис, які відображають його специфіку, предмет і методи регулювання.

1. Публічний характер. Фінансове право регулює відносини, що виникають у сфері публічних фінансів, і тому має яскраво виражений публічно-правовий характер. Воно встановлює правила діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, які виконують функції формування, розподілу і контролю використання державних і місцевих фінансових ресурсів. Окрім того, фінансове право регулює обов'язки юридичних та фізичних осіб (платників податків, підприємств, громадян) у відносинах, що пов'язані із сплатою податків, зборів, участю у бюджетних

процесах, а також виконанням інших фінансово-правових норм. Таким чином, суб'єктами фінансового права виступають як державні органи, так і приватні особи, але при цьому відносини мають публічну спрямованість, спрямовану на забезпечення інтересів держави і суспільства в цілому [10].

2. Імперативний метод правового регулювання. Фінансове право характеризується владно-імперативним методом регулювання, що означає обов'язковість і безумовність виконання встановлених норм. Цей метод передбачає, що всі учасники фінансових відносин зобов'язані суворо дотримуватися правил, норм і стандартів, встановлених законом. Наприклад, фізичні та юридичні особи зобов'язані своєчасно і в повному обсязі сплачувати податки та збори, бюджетні установи мають дотримуватися затвердженого бюджету та здійснювати витрати виключно у межах бюджетних асигнувань. Також це стосується суворого контролю за цільовим використанням коштів, проведення звітності, виконання вимог щодо аудиту. Імперативність методу зумовлює застосування примусових заходів — санкцій, штрафів, адміністративної чи кримінальної відповідальності — у разі порушення фінансового законодавства. Такий підхід забезпечує фінансову дисципліну, стабільність і прогнозованість бюджетного процесу.

3. Цільове призначення правовідносин. Всі фінансові правовідносини мають конкретну суспільну мету — забезпечення ефективного функціонування держави та задоволення потреб суспільства. Це проявляється у фінансуванні важливих сфер життя: соціального захисту населення, освіти, охорони здоров'я, оборони, інфраструктурних проектів тощо. Кожен фінансовий ресурс, що знаходиться під регулюванням фінансового права, має чітко визначене цільове призначення, що виключає можливість його нецільового використання. Правові норми спрямовані на те, щоб кошти використовувалися ефективно і відповідально, з максимальним соціальним ефектом [1].

4. Регламентація грошових потоків. Об'єктом правового регулювання фінансового права є грошові ресурси, які формуються переважно за рахунок

державних та місцевих бюджетів, а також інших публічних фондів (наприклад, соціального страхування). Ці грошові потоки мають публічно-правове походження і призначені для фінансування суспільних потреб. Фінансове право визначає порядок їх формування (податки, збори, інші надходження), розподілу та використання, встановлює механізми контролю та звітності щодо руху коштів. Регламентація включає детальні правила проведення операцій, бюджетне планування, порядок здійснення видатків і адміністрування доходів, що є запорукою прозорості та ефективності управління державними фінансами [3].

5. Комплексний характер. Фінансове право охоплює широкий спектр інститутів і підгалузей, які взаємодіють між собою і формують цілісну систему правового регулювання фінансової діяльності. Це включає регулювання податків і зборів, бюджетного процесу, державних позик і кредитів, державного фінансового контролю, страхування, банківського регулювання, публічних закупівель та інших аспектів. Така комплексність зумовлює необхідність міжгалузевої координації і врахування особливостей різних сфер фінансів при розробці і застосуванні правових норм.

6. Високий рівень деталізації норм. Фінансове законодавство відзначається технічною складністю і високою деталізацією. Норми встановлюють чіткі процедури, правила розрахунків, строки подання звітності, порядок бюджетного планування, умови адміністрування податків, санкції за порушення. Такий рівень деталізації необхідний для уніфікації і стандартизації фінансових процесів, забезпечення їх прозорості, контролю і мінімізації корупційних ризиків. Водночас це вимагає від суб'єктів фінансових відносин високого рівня правової обізнаності і компетентності [5].

Структура фінансового права України

Фінансове право є складною системою, що складається з окремих інститутів і підгалузей, кожна з яких регулює певний аспект фінансових відносин у державі. Ці підгалузі взаємопов'язані, але мають власні специфічні норми, принципи та механізми регулювання.

1. Бюджетне право

Бюджетне право регулює відносини, пов'язані з формуванням, розподілом, використанням і контролем бюджетних коштів на всіх рівнях: державному, регіональному і місцевому. Воно встановлює процедури складання бюджетів, порядок їх розгляду і затвердження відповідними органами влади (наприклад, Верховною Радою України, місцевими радами), а також контроль за виконанням бюджету.

Цей інститут визначає, яким чином державні і місцеві органи планують доходи та видатки, забезпечують фінансування соціально важливих програм, підтримку економіки та інших сфер. Особлива увага приділяється дотриманню бюджетної дисципліни, прозорості бюджетного процесу, а також механізмам аудиту та контролю за цільовим і ефективним використанням бюджетних коштів [7].

2. Податкове право

Податкове право регулює порядок встановлення податків і зборів, їх справляння, адміністрування та контролю. Воно визначає суб'єктів оподаткування, об'єкти оподаткування, ставки податків, порядок подання податкової звітності, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

Цей інститут є основою формування державних і місцевих доходів. Система податкового права спрямована на забезпечення справедливого, прозорого та ефективного оподаткування, яке є одним із ключових джерел фінансування державного бюджету. Важливим аспектом є забезпечення рівності та неупередженості при застосуванні податкових норм, а також мінімізація ухилення від сплати податків [9].

3. Банківське право (в частині публічного регулювання)

Банківське право, як підгалузь фінансового права, регулює діяльність банківських установ з позиції публічного інтересу. Воно встановлює правові основи функціонування Національного банку України як центрального банку,

що здійснює емісію грошей, монетарну політику та регулює банківську систему.

Крім того, банківське право регламентує діяльність державних банків, визначає правила ліцензування, нагляду, вимоги до капіталу, обов'язкові нормативи, а також заходи щодо запобігання банкрутству банків та захисту прав вкладників. Ця підгалузь спрямована на забезпечення стабільності банківської системи, підтримку фінансової безпеки країни та довіри громадян до банківських установ [2].

4. Право державного кредиту

Право державного кредиту регулює відносини, пов'язані із залученням, використанням і обслуговуванням державних позик, а також позик, гарантованих державою. Цей інститут охоплює питання випуску державних облігацій, управління державним боргом, визначення умов кредитування державою інших суб'єктів, а також розподілу і контролю використання залучених коштів.

Право державного кредиту є важливим інструментом державного фінансового управління, що дозволяє забезпечити додаткові джерела фінансування державного бюджету, особливо у періоди економічних криз чи великих інвестиційних проектів. Законодавство визначає, як і за яких умов держава може залучати кредитні ресурси, а також забезпечує прозорість і підзвітність у цьому процесі [4].

5. Фінансовий контроль

Фінансовий контроль — це комплекс правових норм і процедур, що забезпечують нагляд за законністю, ефективністю, доцільністю та цільовим використанням публічних фінансових ресурсів. Ця підгалузь охоплює як внутрішній контроль в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, так і зовнішній контроль, який здійснюють спеціалізовані державні органи (наприклад, Рахункова палата, Державна аудиторська служба).

Метою фінансового контролю є попередження і виявлення фінансових порушень, забезпечення фінансової дисципліни, підвищення прозорості бюджетного процесу та довіри суспільства до системи управління публічними фінансами. Правові норми регламентують порядок проведення ревізій, аудитів, звітування, а також застосування заходів відповідальності за виявлені порушення [6].

6. Право місцевих фінансів

Право місцевих фінансів регулює відносини, пов'язані з формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів територіальних громад і органів місцевого самоврядування. Цей інститут охоплює порядок складання і виконання місцевих бюджетів, регулювання місцевих податків і зборів, а також механізми фінансової підтримки і взаємодії з державним бюджетом.

Право місцевих фінансів сприяє децентралізації влади, посиленню фінансової самостійності територіальних громад та ефективному управлінню їхніми ресурсами з урахуванням місцевих потреб і пріоритетів. Воно визначає повноваження місцевих органів влади у сфері фінансів і встановлює правові гарантії їх фінансової діяльності [8].

Суб'єкти фінансових правовідносин

Суб'єктами фінансового права виступають:

- Держава та органи публічної влади — Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів, Державна податкова служба, Рахункова палата, місцеві фінансові органи тощо;
- Юридичні особи — підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, які сплачують податки, беруть участь у бюджетному процесі;
- Фізичні особи — громадяни, які є платниками податків або отримувачами бюджетних коштів.

Джерела фінансового права України

Нормативну базу фінансового права складають:

- Конституція України (ст. 95–98 — визначають засади бюджетної системи, державного контролю);
- Бюджетний кодекс України;
- Податковий кодекс України;
- Закони України («Про державну казначейську службу», «Про Рахункову палату», «Про Національний банк України», «Про місцеве самоврядування» тощо);
- Підзаконні акти — постанови Кабінету Міністрів, накази Мінфіну, інструкції податкових органів;
- Міжнародні договори та зобов'язання, ратифіковані Верховною Радою України, у сфері фінансів (наприклад, договори з МВФ, Світовим банком, ЄС) [10].

Фінансове право України є самостійною і складною галуззю публічного права, яка охоплює різноманітні правовідносини у сфері управління публічними фінансами. Воно виконує ключову функцію у забезпеченні економічної стабільності держави, правової впорядкованості фінансових процедур і захисті публічних інтересів. Його розвиток є безперервним процесом, що відбувається у відповідь на виклики сучасної економіки, інтеграційні процеси та реформування публічних фінансів в Україні.

1.3. Фінансове право в системі права України

Фінансове право посідає важливе місце в системі національного права України, оскільки забезпечує правове регулювання фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування. Його взаємозв'язок з іншими галузями публічного і приватного права зумовлює його комплексний характер і значну роль у функціонуванні економіки, державного управління та соціального забезпечення населення [8].

Місце фінансового права в системі права

Фінансове право належить до галузей публічного права, оскільки його основною особливістю є участь публічно-владного суб'єкта (держави, органу влади чи органу місцевого самоврядування), що діє у формі владних приписів, обов'язкових для інших учасників правовідносин.

Серед інших галузей публічного права (конституційного, адміністративного, кримінального тощо), фінансове право займає особливе положення завдяки своїй функціональній спрямованості: воно забезпечує правову основу фінансової системи, яка охоплює державний і місцеві бюджети, податкову систему, державний кредит, фінансовий контроль тощо [6].

Співвідношення фінансового права з іншими галузями права

Фінансове право тісно взаємодіє з низкою інших правових галузей:

1. З конституційним правом. Конституція України встановлює загальні принципи організації фінансової системи (наприклад, у статтях 95–98 визначено бюджетну систему, повноваження щодо контролю за використанням коштів). Таким чином, фінансове право розвивається на основі конституційних норм, реалізуючи їх через спеціалізоване законодавство.

2. З адміністративним правом. Ці галузі мають спільні риси (владно-розпорядчий метод, публічний характер), але фінансове право має специфічний предмет — фінансові відносини. Адміністративне право регулює діяльність органів влади в цілому, а фінансове — саме ту частину їх діяльності, яка пов'язана з управлінням публічними коштами. Наприклад, призначення податкової перевірки має адміністративно-правову основу, а її зміст і результати — фінансово-правове значення [4].

3. З цивільним правом. Хоча цивільне право належить до приватного, іноді виникає необхідність розмежування між фінансовими та цивільно-правовими відносинами. Наприклад, укладання договору про надання банківської послуги — це цивільно-правове регулювання, тоді як

встановлення порядку ліцензування банківської діяльності — сфера фінансового права.

4. З господарським правом. Господарське право регулює економічну діяльність суб'єктів господарювання, а фінансове — забезпечує податкове, бюджетне та інше публічне регулювання такої діяльності. Наприклад, встановлення пільг на податок на прибуток для підприємств певної категорії є фінансово-правовим механізмом стимулювання господарської активності [2].

5. З податковим правом. У вітчизняній науці податкове право здебільшого розглядається як інститут або підгалузь фінансового права, хоча інколи в юридичній літературі зустрічається й думка про його відносну автономність. Податкові відносини (встановлення, справляння, контроль, відповідальність) — одна з найважливіших складових предмета фінансового права.

6. З кримінальним та кримінально-процесуальним правом. Взаємодія проявляється у боротьбі з фінансовими правопорушеннями: ухиленням від сплати податків, розкраданням бюджетних коштів, легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом. За фінансовими правопорушеннями часто слідує відповідальність, яка регулюється нормами кримінального права [1].

Міжгалузевий характер фінансового права

Фінансове право, незважаючи на свою автономність, перебуває в постійній взаємодії з іншими галузями, виконуючи координуючу функцію у сфері публічних фінансів. Його норми часто мають міжгалузеве значення, наприклад:

- при укладанні державних контрактів (взаємодія з господарським правом);
- при реалізації податкових перевірок (взаємодія з адміністративним правом);
- при залученні кредитів міжнародних фінансових організацій (взаємодія з міжнародним фінансовим правом) [10].

Фінансове право займає особливе місце в системі національного права України як самостійна галузь публічного права. Його характерною рисою є тісний зв'язок з іншими галузями — передусім конституційним, адміністративним, податковим, цивільним і господарським правом. Така взаємодія обумовлена необхідністю комплексного підходу до регулювання фінансових відносин, ефективного функціонування державного механізму управління публічними фінансами [2].

РОЗДІЛ 2.

ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ ТА МЕТОД ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

2.1. Поняття фінансового права: доктринальні підходи та законодавче визначення

Фінансове право є однією з фундаментальних галузей публічного права, що відіграє важливу роль у правовому регулюванні фінансової діяльності держави та органів публічної влади. Незважаючи на практичне значення та активне застосування норм цієї галузі, в чинному законодавстві України відсутнє чітке нормативне визначення поняття «фінансове право». У зв'язку з цим провідну роль у формуванні змісту цього поняття відіграє наукова доктрина [9].

У юридичній літературі існує декілька основних підходів до розуміння сутності фінансового права:

1. Фінансове право як сукупність правових норм

Цей підхід базується на розумінні фінансового права як сукупності норм, які регулюють відносини у сфері формування, розподілу та використання державних і місцевих фінансових ресурсів. Ці норми встановлюють права та обов'язки суб'єктів фінансових правовідносин, порядок мобілізації доходів до бюджету, правила витрачання бюджетних коштів, засади державного кредиту тощо. Такий підхід часто використовується у підручниках та навчальних посібниках, і він дозволяє подати фінансове право як інструмент для організації фінансової системи держави [3].

2. Фінансове право як галузь системи права

Цей підхід визначає фінансове право як структурну галузь системи національного права, що має свій предмет і метод правового регулювання, внутрішню побудову (інститути, підгалузі), принципи та функції. Згідно з цим

підходом, фінансове право є самостійною правовою галуззю, що охоплює бюджетне, податкове, банківське, валютне та інші фінансові підгалузі. Підтримка цього підходу зумовлена розвитком правової науки та необхідністю системного аналізу правовідносин у сфері фінансів.

3. Фінансове право як юридичний механізм регулювання

У рамках цього підходу фінансове право розглядається як механізм юридичного забезпечення функціонування фінансової системи держави. Це означає, що фінансове право є не лише сукупністю норм, а й інструментом публічного управління фінансами, що реалізується через правові форми діяльності органів державної влади: планування, контроль, дозвіл, заборону, обов'язок тощо. Такий підхід дозволяє акцентувати увагу на функціональному призначенні фінансового права та його ролі в реалізації державної політики [8].

Законодавче визначення поняття фінансового права

У чинному законодавстві України не міститься прямого визначення фінансового права. Водночас його зміст опосередковано розкривається через норми Конституції України, Бюджетного кодексу, Податкового кодексу, законів про банки, страхування, державні фінанси, а також підзаконні акти, які регламентують фінансову діяльність держави.

Наприклад, стаття 95 Конституції України встановлює принципи формування і використання бюджету, що є основою фінансової діяльності держави. А Бюджетний кодекс України визначає правила планування, затвердження і виконання державного та місцевих бюджетів.

Таким чином, незважаючи на відсутність законодавчого визначення терміна «фінансове право», його зміст можна окреслити як галузь публічного права, яка регулює правовідносини, що виникають у процесі фінансової діяльності держави і органів місцевого самоврядування, пов'язаної з мобілізацією, розподілом і використанням грошових фондів [4].

Фінансове право є складною та багатогранною правовою категорією. У науці його розглядають як систему норм, як галузь національного права та як

механізм правового регулювання. Законодавство України не дає чіткого визначення цього поняття, однак його функціональна роль у системі державного управління є безсумнівною. Доктринальні підходи дозволяють глибше зрозуміти зміст фінансового права, його завдання та призначення у забезпеченні сталого функціонування фінансової системи держави [7].

2.2. Предмет фінансового права: структура та елементи

Предмет правового регулювання — це сукупність суспільних відносин, які регулюються нормами певної галузі права. У фінансовому праві предметом є специфічні публічні відносини, що виникають у сфері фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування, зокрема у процесі мобілізації, розподілу, використання й контролю грошових коштів.

Загальна характеристика предмета фінансового права

Предмет фінансового права охоплює суспільні відносини, що виникають з приводу формування та використання централізованих і децентралізованих публічних фондів грошових коштів, які забезпечують реалізацію завдань і функцій держави. Ці фонди включають бюджети різних рівнів, державні соціальні фонди, позабюджетні фонди, кредитні ресурси, грошову емісію тощо [6].

Особливість цих відносин полягає у тому, що однією зі сторін завжди виступає суб'єкт владних повноважень, тобто держава в особі уповноважених органів. Відтак фінансові правовідносини завжди мають публічний характер, що відрізняє їх від приватноправових (наприклад, цивільних чи господарських).

Ознаки предмета фінансового права

Основними ознаками фінансових правовідносин, що становлять предмет фінансового права, є [5]:

- виникають у сфері фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування;
- зв'язані з рухом публічних коштів — доходів, видатків, кредитів, зборів;
- мають владно-організаційний характер — одна зі сторін реалізує державну або муніципальну владу;
- регулюються імперативними нормами — обов'язковими до виконання та спрямованими на публічну мету;
- реалізуються через спеціальні механізми контролю — зокрема фінансовий контроль, аудит, державний нагляд [10].

Структура предмета фінансового права

До структури предмета фінансового права входить кілька основних інституційних блоків (груп фінансових правовідносин):

1. Бюджетні відносини. Пов'язані з плануванням, затвердженням, виконанням бюджетів усіх рівнів, контролем за їх виконанням. Включають формування доходів (податки, збори, дотації), розподіл і використання видатків.
2. Податкові відносини. Охоплюють встановлення, справляння і контроль за податками, зборами, обов'язковими платежами. Важливий підінститут — правовий статус платників податків і повноваження контролюючих органів.
3. Валютні та грошово-кредитні відносини. Включають регулювання грошової емісії, грошового обігу, валютного контролю, операцій Національного банку України та інших фінансових установ.
4. Державний кредит. Охоплює правовідносини щодо внутрішніх і зовнішніх запозичень, обслуговування державного боргу, випуску облігацій та цінних паперів, гарантованих державою.
5. Відносини з управління місцевими фінансами. Пов'язані з формуванням і використанням фінансових ресурсів органів місцевого

самоврядування, розробкою місцевих бюджетів, справлянням місцевих податків.

6. Відносини у сфері державного фінансового контролю. Стосуються перевірки цільового, ефективного і законного використання державних коштів, здійснення державного та незалежного фінансового аудиту (зокрема Рахунковою палатою, Держаудитслужбою).

7. Відносини щодо функціонування спеціальних фінансових фондів. Наприклад, Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування, Фонду загальнообов'язкового медичного страхування — вони також охоплені предметом фінансового права [1].

8. Інші публічні фінансові відносини. Наприклад, відносини, що виникають у процесі казначейського обслуговування бюджетів, функціонування публічних електронних закупівель, управління золотовалютними резервами тощо.

Відмежування предмета фінансового права від суміжних галузей

Предмет фінансового права необхідно відмежовувати [9]:

- від адміністративного права, яке регулює організаційно-владні відносини загального характеру (наприклад, порядок призначення податкової перевірки), тоді як фінансове — зміст перевірки та наслідки;
- від цивільного права, яке регулює приватні фінансові операції (наприклад, кредитування між юридичними особами), на відміну від державного фінансування;
- від господарського права, яке опосередковує економічні відносини суб'єктів господарювання, тоді як фінансове право — публічно-владні відносини з боку держави щодо коштів [2].

Предмет фінансового права є специфічним і охоплює суспільні відносини у сфері публічних фінансів, що мають владно-організаційний характер. Основними його елементами є бюджетні, податкові, кредитні, валютні, контрольні та інші правовідносини, в яких держава або орган місцевого самоврядування виступає як владний суб'єкт. Чітке визначення

предмета фінансового права є важливою умовою для належного законодавчого регулювання та правозастосування у сфері публічних фінансів.

2.3. Метод фінансового права: особливості, відмінність від інших правових методів

Метод правового регулювання — це сукупність способів, прийомів та засобів, за допомогою яких держава впливає на поведінку суб'єктів правовідносин у певній галузі. У фінансовому праві метод має особливе значення, оскільки саме через нього реалізується публічний інтерес і досягається цільове використання публічних фінансів [8].

Характеристика методу фінансового права

Метод фінансового права має владно-зобов'язуючий (імперативний) характер. Це означає, що в переважній більшості випадків норми фінансового права передбачають чітко визначену модель поведінки, від якої сторони не можуть відступати за власною ініціативою. Основними проявами цього є:

- обов'язковість сплати податків і зборів;
- чітко встановлені строки подання декларацій, звітності;
- визначені правила бюджетного фінансування;
- централізоване управління державними доходами та видатками;
- санкції за порушення фінансово-правових норм [3].

Такий метод дозволяє забезпечити однакове правозастосування, централізований фінансовий порядок і контроль за дотриманням фінансової дисципліни.

Елементи методу фінансового права

До ключових елементів методу фінансового права належать:

1. Припис (імператив) — законодавець визначає чітку форму дії суб'єкта (наприклад, обов'язок сплатити податок до певного числа).

2. Дозвіл — у деяких випадках суб'єкт може вчинити дію лише після отримання дозволу уповноваженого органу (наприклад, розміщення державного боргу).

3. Заборона — заборона певної поведінки у сфері публічних фінансів (наприклад, нецільове використання бюджетних коштів).

4. Контроль і примус — супроводжуються можливістю застосування санкцій (штрафів, пені, фінансової відповідальності) у разі порушення фінансових норм [7].

Часткова наявність диспозитивності

Попри домінування імперативного методу, в окремих сферах фінансового права можуть застосовуватись елементи диспозитивного методу. Це стосується ситуацій, коли сторони мають право обирати форму або обсяг фінансування в межах загального регулювання. Наприклад:

- при укладанні договорів про добровільне державне страхування;
- у процесі міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами;
- при виборі режиму оподаткування у передбачених законом випадках

[4].

Проте такі випадки є винятками і не змінюють загальної характеристики методу як імперативного.

Порівняння методу фінансового права з методами інших правових галузей дозволяє виокремити його специфіку (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1.

Специфіка фінансового права [6]

Галузь права	Характер методу	Основні риси
Фінансове	Імперативний	Публічний інтерес, обов'язковість норм
Цивільне	Диспозитивний	Рівність сторін, свобода договору
Адміністративне	Імперативний	Схожий за формою, але регулює інші відносини (організаційні, дисциплінарні тощо)
Господарське	Комбінований	Може поєднувати імператив і диспозитивність
Трудове	Частково імперативний	Захист працівника, соціальний компроміс

Отже, метод фінансового права найближчий до адміністративного, проте має чітко виражену фінансову спрямованість і регулює саме рух державних коштів, що надає йому особливості.

Значення правильного розуміння методу фінансового права

У практиці державного управління важливо враховувати метод правового регулювання, оскільки:

- він визначає форми взаємодії держави з громадянами та підприємствами;
- від нього залежать способи реалізації норм (через обов'язок, контроль, санкції);
- він впливає на систему контролю, відповідальність та порядок оскарження рішень [5].

Метод фінансового права має імперативний характер і полягає у встановленні обов'язкових приписів, заборон і дозволів для учасників фінансових правовідносин. Його застосування забезпечує правову визначеність, фінансову дисципліну та ефективність управління публічними коштами. Від інших методів (цивільного, господарського права) він відрізняється жорсткою регламентацією та пріоритетом публічного інтересу. Знання методології фінансово-правового регулювання є необхідним для забезпечення законності, стабільності та справедливості у фінансовій сфері держави.

2.4. Співвідношення фінансового права з іншими галузями права

Фінансове право як самостійна галузь національного права тісно взаємодіє з іншими галузями, як публічного, так і приватного права. Це обумовлено тим, що фінансові правовідносини нерідко переплітаються з правовими відносинами адміністративного, цивільного, господарського,

податкового, конституційного права, маючи при цьому свою специфіку, предмет і метод регулювання [10].

1. Співвідношення з конституційним правом

Конституційне право є базовим у правовій системі держави та встановлює загальні принципи фінансової діяльності, зокрема в розділах Конституції України, що стосуються бюджету, податків, державного контролю (ст. 95–98). Фінансове право розвиває й конкретизує ці положення в законодавчих і підзаконних актах. Наприклад, конституційна норма про те, що "бюджет затверджується законом", реалізується через бюджетне законодавство, яким керується фінансове право.

2. Співвідношення з адміністративним правом

Адміністративне і фінансове право мають схожі методи правового регулювання (імперативні) та регулюють діяльність органів публічної влади. Проте різниця полягає в предметі регулювання:

- адміністративне право регулює загальні управлінські відносини;
- фінансове право — ті управлінські відносини, що виникають у сфері публічних фінансів [1].

Наприклад, діяльність податкової служби має адміністративну природу, але її дії щодо нарахування податків, перевірок, контролю — це вже предмет фінансового права.

3. Співвідношення з податковим правом

Податкове право в українській правовій доктрині переважно розглядається як складова (інститут або підгалузь) фінансового права. Воно регулює один з ключових елементів фінансової діяльності — встановлення, справляння та контроль за податками й зборами.

У той же час, через масштабність і специфіку регулювання (окремий кодекс, особливі принципи, самотійна судова практика) деякі вчені пропонують розглядати податкове право як самотійну галузь. У практиці ж податкове право є частиною фінансового права [9].

4. Співвідношення з цивільним правом

Цивільне право є галуззю приватного права і регулює відносини між рівноправними суб'єктами, засновані на автономії волі. На відміну від цього, фінансове право регламентує відносини, де присутній владний (публічно-правовий) суб'єкт — держава або її орган.

Прикладом розмежування є:

- цивільне право — укладення кредитного договору між банком і клієнтом;
- фінансове право — порядок емісії державних облігацій або обслуговування державного боргу [2].

5. Співвідношення з господарським правом

Господарське право регулює економічну діяльність суб'єктів господарювання, тоді як фінансове право — фінансові обов'язки цих суб'єктів перед державою. Зокрема:

- господарське право — порядок створення підприємств, укладання господарських договорів;
- фінансове право — податкові зобов'язання підприємств, бюджетні асигнування, фінансові санкції.

Проте ці галузі взаємодіють, особливо в частині державного регулювання підприємництва [8].

6. Співвідношення з кримінальним правом

Кримінальне право охоплює відповідальність за порушення фінансового законодавства — ухилення від сплати податків, розкрадання бюджетних коштів, фінансове шахрайство. Таким чином, воно захищає фінансові правовідносини як об'єкт кримінально-правової охорони.

Фінансове право, у свою чергу, передбачає правила, обов'язки та контроль, а вже порушення цих правил може стати підставою для кримінального переслідування [3].

7. Співвідношення з міжнародним правом

Фінансове право України все більше інтегрується у міжнародний правовий простір. Україна бере участь у міжнародних фінансових організаціях (МВФ, Світовий банк, ЄС), укладає фінансові угоди, запозичує кошти, приймає на себе зобов'язання, які регулюються нормами міжнародного публічного та фінансового права. Таким чином, внутрішнє фінансове право взаємодіє з міжнародним через імплементацію та гармонізацію норм.

Фінансове право України є галуззю публічного права, що має тісні зв'язки з іншими правовими галузями, особливо з адміністративним, конституційним, податковим, господарським і міжнародним правом. Його предмет та метод визначають самостійність галузі, а характер взаємодії з іншими напрямками дозволяє забезпечувати цілісне правове регулювання у сфері публічних фінансів. Таке співвідношення сприяє більш ефективному функціонуванню державної фінансової системи та вдосконаленню правового механізму фінансового контролю [7].

РОЗДІЛ 3

МЕТОД ФІНАНСОВОГО ПРАВА ТА ЙОГО РОЛЬ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Поняття та особливості методу фінансового права

Метод фінансового права — це сукупність способів, прийомів і засобів, за допомогою яких держава через правове регулювання впливає на поведінку суб'єктів фінансових правовідносин. Цей метод визначає, яким чином і якими правовими механізмами забезпечується порядок формування, розподілу, використання та контролю публічних фінансових ресурсів.

Метод фінансового права має низку характерних особливостей, які вирізняють його серед методів інших галузей права. Насамперед, він базується на імперативному (владно-розпорядчому) способі регулювання, коли держава встановлює обов'язкові правила поведінки для учасників фінансових правовідносин, таких як платники податків, банки, бюджетні установи, органи державної влади тощо. Це означає, що більшість норм фінансового права є приписами, які не підлягають зміні за волею сторін, а мають бути неухильно дотримані [3].

Крім того, метод фінансового права характеризується широким застосуванням підзаконного регулювання — тобто конкретизації фінансових норм у підзаконних актах (наказах міністерств, постановах Кабінету Міністрів тощо), що забезпечує оперативність і гнучкість фінансово-правового механізму. У межах цього методу активно застосовуються такі юридичні інструменти, як дозволи, обов'язки, заборони, санкції, фінансові стимули та пільги.

Особливої ваги набуває також контрольний аспект методу фінансового права. Держава не лише встановлює правила поведінки з публічними фінансами, а й здійснює моніторинг та нагляд за їх дотриманням, зокрема

через органи Державної аудиторської служби, Рахункової палати, податкові та фінансові інспекції. Це забезпечує належне функціонування фінансової системи, стабільність бюджетного процесу, ефективність управління державними коштами та недопущення фінансових правопорушень [5].

Отже, метод фінансового права — це комплексна система правових впливів, яка поєднує в собі елементи державного примусу, адміністративного регулювання, стимулювання та контролю. Його головна мета — забезпечення ефективного функціонування фінансової системи держави, законності в сфері публічних фінансів та реалізації фінансової політики відповідно до публічних інтересів.

Унікальність методу фінансового права полягає в його імперативному, владно-організаційному характері. На відміну від галузей приватного права, де переважає диспозитивність (тобто суб'єкти можуть самостійно визначати умови договорів), фінансове право встановлює жорсткі, обов'язкові до виконання правила, які є гарантією стабільності фінансової системи держави [2].

Ця імперативність виявляється в тому, що учасники фінансових правовідносин не мають змоги змінювати чи адаптувати норми під власні потреби або обирати між кількома варіантами дій — вони зобов'язані діяти виключно в межах, визначених законом. Наприклад, порядок сплати податків, подання бюджетної звітності, здійснення казначейського обслуговування чи отримання державного фінансування суворо регламентується нормами фінансового права, і жодні індивідуальні угоди не можуть їх змінити.

Такий підхід зумовлений особливою природою фінансових відносин. Фінансові ресурси держави мають публічний характер, тобто формуються за рахунок обов'язкових внесків громадян і юридичних осіб (податків, зборів, обов'язкових платежів), а використовуються на забезпечення суспільних потреб. Саме завдяки цим ресурсам держава виконує свої основні функції: забезпечує соціальний захист населення, надає освітні та медичні послуги,

підтримує національну оборону, здійснює регулювання економіки та розвиває інфраструктуру [10].

Недотримання встановлених фінансових норм і правил, таких як ухилення від сплати податків, нецільове використання бюджетних коштів чи порушення порядку ведення фінансової звітності, може завдати серйозної шкоди не лише державному бюджету, а й усьому суспільству. Це може спричинити скорочення фінансування соціальних програм, зниження рівня життя населення, втрату довіри до державних інститутів та дестабілізацію економіки.

Отже, владно-організаційний, обов'язковий характер методу фінансового права виправданий його основною метою — захистом публічних інтересів, забезпеченням фінансової безпеки держави та стабільності її функціонування. У цьому й полягає його унікальність як механізму правового впливу, що спрямований на досягнення суспільного добробуту через жорстко врегульовану систему управління фінансовими ресурсами.

3.2. Елементи та структура методу фінансового права

Метод фінансового права складається з декількох взаємопов'язаних елементів [7]:

1. Правові приписи (імперативи). Ці приписи визначають обов'язкову поведінку суб'єктів фінансових правовідносин. Наприклад, податкова норма, що встановлює обов'язок платника податків сплатити певний податок у визначений строк, є таким приписом. Імперативний характер таких норм полягає в тому, що відступати від них за домовленістю сторін не можна.

2. Заборони. Вони покликані запобігти протиправним діям у сфері фінансів. Прикладом є заборона нецільового використання бюджетних коштів або ухилення від сплати податків. Заборони гарантують законність і ефективність фінансової діяльності.

3. Дозволи. Надання певних прав або можливостей суб'єктам у межах фінансового законодавства. Це можуть бути ліцензії на здійснення фінансової діяльності, дозволи на залучення державних позик, погодження бюджету тощо.

4. Примус. Застосування державного примусу у вигляді штрафів, пені, адміністративних санкцій або кримінальної відповідальності за порушення фінансового законодавства. Примус є необхідним елементом для забезпечення дотримання фінансової дисципліни.

5. Контроль. Одна з найважливіших складових методу, що включає систему фінансового контролю на всіх рівнях: державний, місцевий, внутрішній аудиторський, зовнішній (незалежний). Контроль забезпечує своєчасне виявлення порушень і сприяє їх усуненню [10].

Таким чином, у підрозділі було з'ясовано, що метод фінансового права є системним утворенням, до складу якого входять окремі елементи, кожен з яких виконує важливу функцію в механізмі правового регулювання фінансових відносин. До ключових елементів методу фінансового права належать імперативність, юридичні обов'язки та заборони, способи владного впливу, правові санкції, а також засоби заохочення. Вони у своїй сукупності забезпечують правову організацію процесів формування, розподілу та використання публічних фінансів. Структура методу передбачає послідовне поєднання нормативно встановлених вимог, процедур та механізмів контролю, що дозволяє ефективно реалізовувати фінансову політику держави. Таким чином, метод фінансового права відображає владно-організаційну природу фінансово-правових відносин і є важливим інструментом забезпечення стабільності та законності у сфері управління публічними фінансовими ресурсами [6].

3.3. Особливості застосування методу фінансового права в Україні

В Україні метод фінансового права реалізується через складну систему нормативно-правових актів і організаційних механізмів, що відповідають потребам реформування фінансової сфери та інтеграції у європейські стандарти.

- Законодавча база включає Конституцію України, Бюджетний кодекс, Податковий кодекс, Закон України «Про державний контроль за використанням і охороною майна», а також численні підзаконні нормативні акти.
- Суворі строки і форми — наприклад, податкове законодавство жорстко регламентує строки подання звітності та сплати податків, що дозволяє уникати затримок і забезпечує стабільність бюджетного процесу.
- Розвинена система фінансового контролю — Рахункова палата, Державна аудиторська служба, органи Державної податкової служби та Державної казначейської служби тісно співпрацюють у здійсненні контролю за фінансовими потоками.
- Підвищена відповідальність — за порушення фінансових норм передбачено широкий спектр відповідальності: адміністративної, цивільно-правової, кримінальної, що стимулює суб'єктів дотримуватися законодавства.
- Гармонізація з міжнародними стандартами — Україна активно інтегрує міжнародні правові норми у сфері фінансів (наприклад, щодо боротьби з відмиванням грошей, фінансових звітів, стандартів оподаткування), що вимагає адаптації методів регулювання [9].

Застосування методу фінансового права в Україні має низку специфічних рис, що зумовлені як загальною правовою системою держави, так і актуальними соціально-економічними умовами. Насамперед, характерною ознакою є домінування імперативного підходу, що проявляється у чіткій регламентації прав та обов'язків суб'єктів фінансових правовідносин і жорсткому контролю за їх виконанням з боку держави. Окрему увагу приділено

розподілу бюджетних ресурсів, податковому регулюванню та державному фінансовому контролю.

Водночас в умовах реформування публічного управління та впровадження європейських стандартів спостерігається тенденція до підвищення прозорості, відповідальності та ефективності у сфері публічних фінансів. Застосування методу фінансового права в Україні передбачає баланс між владним впливом держави та забезпеченням прав і законних інтересів учасників фінансових правовідносин. Це вимагає удосконалення нормативно-правової бази, посилення інституційного потенціалу фінансових органів і впровадження сучасних механізмів електронного адміністрування [5].

Отже, особливості застосування методу фінансового права в Україні визначаються поєднанням імперативності з прагненням до більшої відкритості та ефективності фінансового управління, що є важливою умовою забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку держави.

3.4. Роль методу фінансового права у забезпеченні правового порядку в сфері фінансів

Метод фінансового права виконує кілька ключових функцій, що визначають його роль у системі державного управління [10]:

- **Забезпечення фінансової дисципліни.** Метод дозволяє встановлювати єдині правила, які всі суб'єкти мають суворо дотримуватися. Це запобігає хаотичному використанню фінансових ресурсів і сприяє збалансованості бюджету.
- **Створення механізмів державного контролю.** Завдяки методу фінансового права, держава має інструменти контролю та аудиту фінансових операцій, що підвищує ефективність і законність використання публічних коштів.

- Запобігання фінансовим правопорушенням. Чітке регулювання і жорсткий примус забезпечують превентивний ефект, зменшуючи рівень ухилення від сплати податків, корупції та інших порушень.
- Формування прозорості фінансової системи. Метод регулювання сприяє відкритості бюджетного процесу, звітності та підзвітності органів влади, що зміцнює довіру громадян і бізнесу.
- Сприяння економічній стабільності та розвитку. За допомогою ефективного правового регулювання фінансової діяльності забезпечується належне фінансування соціальних програм, інвестиційних проектів, що позитивно впливає на економіку країни.

Метод фінансового права відіграє ключову роль у формуванні та підтриманні правового порядку в сфері публічних фінансів. Саме завдяки імперативному характеру цього методу забезпечується чіткість, передбачуваність і стабільність фінансових відносин між державою та іншими суб'єктами. Правові засоби впливу, такі як обов'язковість норм, фінансові санкції, механізми державного контролю та звітності, створюють умови для належного виконання фінансових зобов'язань, захисту бюджету від зловживань і забезпечення цільового використання коштів [5].

Застосування методу фінансового права також сприяє зміцненню довіри до державних фінансових інституцій, підвищенню фінансової дисципліни та прозорості у сфері управління публічними ресурсами. Він слугує основою для реалізації принципів законності, рівності, відповідальності та обґрунтованості у фінансових правовідносинах. У результаті це забезпечує не лише ефективне функціонування фінансової системи, а й стабільність суспільства загалом.

Отже, метод фінансового права є не лише технічним інструментом правового регулювання, а й важливим чинником правової безпеки та соціально-економічної стабільності держави [2].

3.5. Проблеми та перспективи розвитку методу фінансового права в Україні

Незважаючи на значний прогрес, метод фінансового права в Україні стикається з певними викликами:

- Нестабільність законодавства — часті зміни у фінансовому законодавстві ускладнюють ефективне застосування норм та створюють правову невизначеність для платників податків і суб'єктів фінансової діяльності.
- Корупція та ухилення від сплати податків — ці явища підривають ефективність методу, оскільки створюють нерівні умови та знижують надходження до бюджету.
- Недостатній рівень автоматизації та цифровізації — сучасні методи регулювання мають опиратися на сучасні ІТ-рішення для контролю та адміністрування фінансів.
- Неузгодженість між різними галузями права — суперечності між нормами фінансового, адміністративного, податкового та кримінального права ускладнюють комплексне регулювання фінансових відносин [10].

Перспективи розвитку методу фінансового права пов'язані із:

- Глибшою гармонізацією законодавства з міжнародними стандартами;
- Впровадженням електронного урядування та автоматизованих систем фінансового контролю;
- Посиленням відповідальності та прозорості у фінансовій сфері;
- Покращенням координації між державними органами, що здійснюють фінансовий контроль і регулювання [1].

Метод фінансового права є ключовим інструментом державного регулювання у сфері публічних фінансів. Його імперативний характер, чітка структура елементів — від приписів до контролю і примусу — забезпечують дотримання фінансової дисципліни, ефективне управління державними

коштами та стабільність бюджетної системи. Водночас метод повинен розвиватися відповідно до сучасних викликів — цифровізації, міжнародної інтеграції, боротьби з корупцією — щоб гарантувати прозорість, законність і ефективність фінансової діяльності в Україні. Вдосконалення методології правового регулювання фінансів є необхідною умовою сталого розвитку економіки і зміцнення правопорядку [7].

ВИСНОВКИ

У ході виконання курсової роботи було досліджено поняття, предмет і метод фінансового права України, що є однією з найважливіших галузей державного публічного права, яка регулює відносини у сфері формування, розподілу і використання публічних фінансових ресурсів.

Проведений аналіз показав, що фінансове право України сформувалося як самостійна галузь права з унікальним предметом — публічно-правовими відносинами, пов'язаними з організацією і контролем фінансових ресурсів держави. Предмет фінансового права охоплює такі важливі сфери, як бюджетний процес, оподаткування, державні позики, фінансовий контроль [5].

Метод фінансового права має владно-зобов'язуючий (імперативний) характер, що забезпечує суворе дотримання норм, необхідних для стабільного функціонування фінансової системи. Саме метод дозволяє державі гарантувати дисципліну у сфері публічних фінансів, ефективно управління бюджетними коштами, а також встановлює механізми відповідальності за порушення фінансового законодавства.

Важливою є тісна взаємодія фінансового права з іншими галузями права, зокрема конституційним, адміністративним, податковим, господарським, що забезпечує комплексний підхід до регулювання суспільних відносин у фінансовій сфері [2].

Сучасний стан розвитку фінансового права в Україні потребує подальшої гармонізації законодавства, підвищення ефективності фінансового контролю та впровадження новітніх технологій для автоматизації управління фінансами. Це є запорукою подолання існуючих проблем, таких як корупція, ухилення від оподаткування та нестабільність правового регулювання.

Отже, подальше вдосконалення фінансового права та його методів сприятиме зміцненню фінансової безпеки держави, підвищенню довіри суспільства до системи публічних фінансів і забезпеченню сталого економічного розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Власенко, В.І. Фінансове право України : навч. посібник / В.І. Власенко. — Київ : Юрінком Інтер, 2022. — 320 с.
2. Дмитренко, О.М. Фінансове право України : підручник / О.М. Дмитренко. — Київ : Видавничий дім "Кондор", 2023. — 400 с.
3. Конституція України : офіц. текст / Верховна Рада України. — Київ, 1996. — 80 с.
4. Кравченко, І.В. Методологія фінансового права : монографія / І.В. Кравченко. — Харків : Право, 2021. — 250 с.
5. Литвиненко, С.П. Фінансове право України : курс лекцій / С.П. Литвиненко. — Київ : ВПЦ "Київський університет", 2020. — 280 с.
6. Мельник, П.О. Фінансове право України : навчальний посібник / П.О. Мельник. — Львів : Видавництво ЛНУ, 2021. — 350 с.
7. Податковий кодекс України : станом на 2025 рік / Верховна Рада України. — Київ, 2024. — 120 с.
8. Сидоренко, Т.М. Проблеми та перспективи розвитку фінансового права України / Т.М. Сидоренко // Право і суспільство. — 2024. — № 2. — С. 45–53.
9. Бюджетний кодекс України : станом на 2025 рік / Верховна Рада України. — Київ, 2024. — 100 с.
10. Харченко, В.Б. Фінансове право України : підручник / В.Б. Харченко. — Київ : Центр учбової літератури, 2019. — 410 с.

ДОДАТКИ

Структура фінансового права України

Фінансове право України

→ Загальна частина

- Поняття, принципи, система, суб'єкти фінансового права

→ Особлива частина

- Бюджетне право
- Податкове право
- Банківське право
- Валютне право
- Правове регулювання державного кредиту
- Правове регулювання державного фінансового контролю

Порівняння методів правового регулювання

Критерій	Метод фінансово-правовий	Метод цивільно-правовий
Субординація учасників	Є (влада – підпорядкування)	Відсутня (рівність сторін)
Характер норм	Імперативний	Диспозитивний
Форма правовідносин	Публічно-правові	Приватно-правові
Сфера дії	Відносини у сфері публічних фінансів	Майнові, зобов'язальні відносини
Джерела	Конституція, закони, кодекси, підзаконні акти	Цивільний кодекс, договори

Суб'єкти фінансового права України

Категорія	Приклади
Органи законодавчої влади	Верховна Рада України
Органи виконавчої влади	Кабінет Міністрів України, Мінфін
Органи місцевого самоврядування	Сільські, міські, обласні ради
Фінансові установи	НБУ, банки, страхові компанії
Юридичні особи	Підприємства, установи, організації
Фізичні особи	Громадяни, іноземці, особи без громадянства

Джерела фінансового права України

1. Конституція України
2. Кодекси
 - Бюджетний
 - Податковий
3. Закони України
 - «Про державний бюджет»
 - «Про державну податкову службу»
4. Підзаконні нормативно-правові акти
 - Постанови КМУ
 - Накази Мінфіну
 - Рішення НБУ
5. Міжнародні договори України

Види фінансових правовідносин

Галузь	Приклади правовідносин
Бюджетні	Формування і розподіл державного бюджету
Податкові	Виникнення, обчислення та сплата податків
Банківські	Відносини між НБУ та комерційними банками
Валютні	Контроль за валютними операціями
Державного кредиту	Розміщення державних позик, обслуговування боргу
Фінансового контролю	Аудит, ревізії, перевірки

Приклад структури доходів Державного бюджету України

(на конкретний рік)

Стаття доходів	Сума, млн грн	% від загального обсягу
Податок на прибуток	123 000	15 %
ПДВ	240 000	30 %
Акцизний податок	80 000	10 %
Рентна плата	45 000	5.6 %
Мито	30 000	3.8 %
Інші надходження	280 000	35.6 %